God. 38., br. 3., 717.-1174. Zagreb, 2006.

UDK: 323.22(497.5 Sinj)"1935"
94(497.5 Sinj):32>"1935"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 18. 9. 2006.
Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Neredi na Sinjskoj alci 1935. godine

NIKICA BARIĆ
Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Na temelju arhivskih izvora prikazani su neredi tijekom Sinjske alke u kolovozu 1935. i nakon njezina održavanja. U sukobu žandarmerije i demonstranata, pristalica Hrvatske seljačke stranke, bilo je više ozlijeđenih, a jedna je osoba poginula pogođena žandarskim metkom. U radu su prikazane različite interpretacije ovog incidenta. Iako ne pretendira na cjelovitost, rad daje određene podatke iz povijesti grada Sinja. Osim toga, prikazuje se i interpretira postupak jugoslavenske žandarmerije prilikom suzbijanja jednog slučaja većeg narušavanja javnog reda.

Ključne riječi: Sinj, Sinjska alka, Hrvatska seljačka stranka, žandarmerija, Kraljevina Jugoslavija

Uvod

Kao uspomenu na uspješnu obranu grada Sinja od turske opsade u kolovozu 1715., u tom gradu ubrzo se počelo održavati viteško natjecanje u kojem konjanici u punom trku kopljem gađaju mali kolut, "alku". Prema Pravilniku Sinjskoga viteškoga alkarskog društva iz 1921. godine, svrha je tog društva da "junačkom igrom", odnosno "Trkom Alke" proslavi obljetnicu pobjede nad Turcima.[1]

Alkarsko natjecanje u kolovozu 1935. održano je u razdoblju nedugo nakon parlamentarnih izbora održanih 5. svibnja iste godine. Iako je na njima pobijedila lista predsjednika jugoslavenske vlade Bogoljuba Jevtića, izbori su pokazali da se Jevtić na vlasti održao osloncem na državni aparat i pritiscima na političku oporbu, a ne zahvaljujući širokoj potpori glasača. U odnosu na "hrvatsko pitanje" Jevtićeva vlada držala se vrlo oštro. Na inicijativu kneza namjesnika Pavla Karađorđevića u lipnju 1935. mandat za sastav nove vlade povjeren je Milanu Stojadinoviću. Vladu su činili predstavnici srpskih radikala, Slovenske ljudske stranke i Jugoslavenske muslimanske organizacije, odnosno predstavnici tradicionalnih političkih

[1] Opširnije o tome: Šime JURIĆ, *Sinjska alka, Informativni vodič po Cetinskoj krajini*, Sinj 1965.; ISTI, *Dokumenti i književna građa o Sinjskoj alki*, Sinj, Split 1988.

stranaka koje su djelovale prije uvođenja Šestosiječanjske diktature 1929. U tom smislu, iako načela Šestosiječanjske diktature formalno nisu napuštena, Stojadinovićeva vlada predstavljala je namjeru kneza Pavla da se oživi stranački i politički život u državi. Stojadinović je ubrzo nakon preuzimanja dužnosti predsjednika vlade izrazio nadu u stvaranje međusobnog povjerenja u cijeloj državi, što bi omogućilo i rješenje "hrvatskog pitanja". U sklopu obnove političkog života oživjelo je i djelovanja Hrvatske seljačke stranke (HSS) pod vodstvom Vladka Mačeka.[2] Prethodno je ova stranka uglavnom bila u oporbi jugoslavenskoj državi uspostavljenoj na unitarnim temeljima, zadobivši potporu znatnog dijela hrvatskog naroda. U razdoblju od 1918. do 1935. pristalice i vođe ove stranke bili su izloženi različitim oblicima državne represije i političkog nasilja.[3]

Upravno odjeljenje Primorske banovine u Splitu u nedjelju 18. kolovoza 1935. u 17 sati telefonski je izvijestilo Beograd da je toga dana ujutro u Sinju održan aeromiting, na kojem je bio i ban Primorske banovine, kao i brojni drugi predstavnici vlasti i vojske. Na tom događaju, koji je protekao u miru, okupilo se oko 3.000 osoba. Istoga dana poslijepodne održavalo se i alkarsko natjecanje. Prema podacima Primorske banovine prikupljenim do 17 sati toga dana i ova svečanost protekla je u "redu i miru".[4]

No, istoga dana u 20.10 sati Upravno odjeljenje Primorske banovine uputilo je u Beograd novo telefonsko izvješće o alkarskom natjecanju. U njemu se navodi da je natjecanje prošlo u "miru i redu". Alkarski vojvoda je na kraju svečanosti održao tradicionalan govor. Tom prilikom padali su poklici: "Živeo Kralj, živela Jugoslavija", ali i poklici: "Živeo Maček, živela Slobodna Hrvatska. Dole Jugoslavija, živeo [Ante] Pavelić". Zatim je, zbog "velike naelektrisanosti mase" došlo do "komešanja i nereda" tijekom kojih su "ekstremni elementi" kamenovali žandare: "(…) lako je ranjen kamenom po glavi žandarmerijski potpukovnik g. Rajković, jači udar po glavi dobio je narednik Radić, a jedan žandarm je lako ranjen u nogu". Nakon toga masa je krenula prema gradskom trgu gdje je nastavila manifestirati Mačeku i kamenovati žandare, od kojih je jedan "teže ranjen u glavu". Masa je "navalila" na žandare, a jedan od njih je pucao i ubio jednog civila. Nakon toga demonstracije su razbijene, a žandarima je u pomoć stigla vojska. Prema naredbi Primorske banovine kotarski načelnik u Sinju zabranio je kretanje građana ulicama grada i naredio da se "lokali zatvore".[5] Načelnik kotara Sinj u izvje-

[2] Opširnije o tome: Todor STOJKOV, *Vlada Milana Stojadinovića (1935-1937)*, Beograd 1985. Također vidjeti i: Hrvoje MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Zagreb 1999., 146.-148.

[3] Opširnije o tome: Bosiljka JANJATOVIĆ, *Politički teror u Hrvatskoj 1918.-1935.*, Zagreb 2002.

[4] Pokrajinski arhiv u Mariboru, Ostavština Antona Korošca (dalje: PAM, OAK), kutija (dalje: kut.) 3., Telefonski izvještaj načelnika Upravnog odjeljenja Kraljevske banske uprave u Splitu upućen u "17 časova" Odjeljenju za državnu zaštitu MUP-a Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 18. avgusta 1935.

[5] PAM, OAK, kut. 3., Telefonski izvještaj načelnika Upravnog odjeljenja Kraljevske banske uprave Primorske banovine upućen u "20 i 10 časova" Odjeljenju za državnu zaštitu MUP-a Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 18. avgusta 1935.

šću od 19. kolovoza naveo je da je "narodna igra Alka" tradicionalno, kao i svake godine, okupila "mnogo sveta", više od 5.000 osoba. Nakon natjecanja alkarski vojvoda Vice Grabovac namjeravao je održati govor u kojem bi podsjetio na povijest toga natjecanja, a želio je i da "komemoriše" pokojnog kralja Aleksandra Karađorđevića. No, okupljena masa počela je ometati njegov govor klicanjem i zviždanjem. Klicalo se: "Živeo Maček, živela Hrvatska, živela sloboda Hrvatske i živela Hrvatska zastava". Budući da Grabovac nije mogao održati govor, on je uskliknuo: "Slava Mučeniku Kralju", "Živeo Kralj" i "Živela Jugoslavija". Dio okupljenih prihvatio je taj poklik, a dio je nastavio klicati Mačeku i Hrvatskoj.[6]

Nakon toga masa je pokušala prodrijeti do tribine na kojoj su bili govornici. Žandari su smatrali da će doći do meteža, te su "natakli noževe na puške" i pozvali masu da drži odstojanje. Okupljeni su se povukli oko 20 koraka, ali su zatim počeli bacati kamenje. Žandari nisu reagirali na ovaj napad, trudeći se osigurati alkarima nesmetani odlazak. Kada su alkari otišli kotarski načelnik naredio je žandarima da "pročiste ulice od demonstracija".[7] U jednom drugom izvješću vlasti u vezi s ovime se navodi:

"Čim je Grabovac progovorio, masa sveta počela je da ga ometa klicanjem, zviždanjem i raznim povicima i pojurila je u pravcu tribine. Žandarmi, koji su održavali red pod komandom jednog višeg žandarmerijskog oficira, preprečili su demonstrantima pristup ka tribini držeći se za ruke, ali kako je pritisak mase ostao neizdrživ, a pretila je opasnost da masa u kojoj je bilo i dece naleti na alkarsku konjicu koja je tu prolazila i da usled toga dođe do nesreće, žandarmi su na komandu svog starešine po propisima svoje službe natakli noževe na puške i odbacili masu za čitavih 20 metara bez ikakve upotrebe oružja. Potisnuta masa sa ovoga ostojanja osula je kamenicama na žandarme i povredila je nekoliko žandarma i građana, pa i samog žandarmerijskog oficira."[8]

Nakon odlaska alkara masa je nastavila s još "žešćim demonstracijama" u gradu, "pokušavajući da prodre na glavni trg". Tako je došlo do novih sukoba sa žandarima koji su i dalje bili izloženi kamenovanju, te je jedan žandar teže povrijeđen "kamenom u glavu, a drugi u prsa". Osim toga, na žandare je ispaljeno i "nekoliko revolverskih hitaca".[9] Zatim su žandari ispalili tri metka u zrak, a "samo dva metka malo niže i pogodili dva seljaka", od kojih je jedan, Nikola Šipić, ubijen, a drugi, Pavao Romac, lakše ranjen u rame. Nakon toga "odmah se masa razbežala" i demonstracije su razbijene. Navodno su demonstranti prijetili da će se "krvavo osvetiti", a budući da je žandara bilo malo, u pomoć je pozvana vojska. Tako su vojne i žandarmerij-

[6] PAM, OAK, kut. 3., Telefonski izvještaj načelnika sreza iz Sinja upućen u Beograd, 19. avgusta 1935.

[7] *Isto*.

[8] PAM, OAK, kut. 3., "Izveštaj", neoznačen i nedatiran.

[9] *Isto*.

ske patrole cijelu noć obilazile Sinj, a vojska je trebala spriječiti da seljaci iz okolnih mjesta uđu u Sinj.[10] Kotarski načelnik u Sinju smatrao je da postoji opasnost od novih nereda u povodu pogreba Nikole Šipića, koji je trebalo obaviti 19. kolovoza. Zato je poduzeo "potrebne mere", a žandarmerijskim stanicama u cijelom kotaru naredio je "pojačanu službu", najveći oprez i "tačno postupanje po zakonu".[11] U službenom priopćenju o neredima na Sinjskoj alci, objavljenom u tisku 20. kolovoza 1935., uglavnom su preneseni prethodno navedeni podaci predstavnika vlasti.[12]

Predstavnici HSS-a iz Sinja imali su svoje viđenje nereda nakon alkarskog natjecanja, pri čemu su svu odgovornost prebacivali na vojvodu Grabovca i žandarmeriju. Narodni zastupnik HSS-a Pavao Krce i njegov zamjenik dr. Ivo Smolić uputili su ministru unutarnjih poslova Antonu Korošču brzojav u kojem su naveli da je nakon završetka alkarskog natjecanja žandarmerija isključivo zbog klicanja Mačeku i Hrvatskoj dobila nalog od "žandarmerijskog potpukovnika iz Splita" da "jurne na narod i da bode". Žandari su ovo izvršili s "fanatizmom", tukući i ranjavajući "potpuno nevine manifestante". I uz sve žandarske "udarce" narod je ipak "uščuvao potpuni mir i red", a alkari su neometano krenuli svojim kućama. Dvadeset minuta nakon ovoga narod je "na trgu sasvim mirno manifestirao" Mačeku i Hrvatskoj. Iznenada su žandari "bez opomene bez izazova" opet krenuli na okupljene "tukući i ranjavajući koga su stigli". Okupljeni su se razbježali u okolne ulice, a žandari su krenuli za njima "pucajući u meso te bodeći i kundačući". Tek tada je prema žandarima poletjelo "nekoliko kamenica u čistoj samoobrani". Tijekom ovih nereda bilo je oko 30 teže i lakše ranjenih. Nikolu Šipića žandari su ubili "puščanim hitcem u glavu sa dva metra daljine". Predstavnici HSS-a tvrdili su da Šipić uopće nije sudjelovao u demonstracijama, nego je stajao na mjestu s kojega "nije bilo ni poklika a kamo li kamenica". Konačno, kada se "svijet sasvim razišao", na ulice je izašla vojska, što je ocijenjeno potpuno nepotrebnim. Dok su na ulicama bili samo žandari i vojnici "potrgane su sve hrvatske zastave sa radnja". Predstavnici HSS-a zaključili su da se tako "surov i bezobziran" napad žandarmerije nije dogodio "ni u najcrnije vrijeme" Šestosiječanjske diktature. Ministar Korošec upozoren je da je zbog takvoga "zločinačkog postupka organa vlasti" narod uzbuđen. Ako se želi spriječiti provala "opravdanog ogorčenja", treba odmah izvršiti primjereno kažnjavanje "krivaca" i neodložno razjuriti predstavnike "propalog krvavog režima" koji imaju osobni interes u "ovim zločinima" koji im "ulijevaju nadu da će se ponovno vratiti vrijeme diktature".[13]

---

[10] PAM, OAK, kut. 3., Telefonski izvještaj načelnika sreza iz Sinja upućen u Beograd, 19. avgusta 1935.

[11] *Isto*.

[12] (AA), "Službeno saopćenje o dogadjajima u Sinju", *Jutarnji list* (Zagreb), godina XXIV, br. 8463, 20. VIII. 1935., 14. Osim službenog priopćenja, u tisku nisu objavljene nikakve druge vijesti o neredima u Sinju.

[13] PAM, OAK, kut. 3., Prijepis brzojava koji su narodni zastupnik Pavao Krce i njegov zamjenik dr. Ivo Smolić uputili ministru unutarnjih poslova dr. Antonu Korošču.

Dr. Ivo Smolić je 20. kolovoza uputio ministru Koroščuopširnu dokumentaciju u vezi s neredima na Sinjskoj alci. On je smatrao svojom dužnošću izvijestiti Korošca o svojem, odnosno HSS-ovskom viđenju toga incidenta, kako bi ministar unutarnjih poslova "još prije dostave službenih akata" bio o svemu opširno obaviješten. Smolić je istaknuo da je izvješće informativne agencije "Avala" o neredima u Sinju u potpunosti netočno, a posebno je neistinita tvrdnja da je masa na žandare "pucala iz revolvera". Nitko se nije pripremao za nerede tijekom alkarskog natjecanja, "osim nekih od Alkara", koji su nedugo prije održavanja Alke kod predstavnika vlasti "harangirali" protiv naroda, a svi ti alkari su pristalice "bivšeg Jevtićevog režima".[14] Smolić je predstavnicima vlasti naglašavao da on želi da se o neredima utvrdi "istina", pri čemu je htio upozoriti na "moralne i intelektualne krivce" za taj incident. Smolić je smatrao da je Alkarsko društvo "narodno", bez "javnog karaktera", a nema obilježje pripadnosti vojsci ili državnim ustanovama. Stanovnici općine Sinj su od Alkarskog društva tražili da 18. kolovoza 1935. javno, "pored ostalih", izvjese i hrvatsku zastavu, jer su "Hrvati Sinjani Turke pobijedili" zbog čega je isticanje hrvatske zastave primjereno, a nikome ne predstavlja izazov. Ujedno se tražilo da Vice Grabovac na dan održavanja alke ne drži govor, jer je on "u selu i gradu najomraženija ličnost".[15]

Alkarsko društvo održalo je sjednicu i većinom glasova zaključilo da tijekom održavanja alke bude istaknuta hrvatska zastava. Ipak, dio alkara tome se protivio, te su o svemu obavijestili upravu Primorske banovine u Splitu i brigadnoga generala Milenka Varjačića, u to vrijeme vršitelja dužnosti komandanta pješadije Jadranske divizijske oblasti.[16] Smolić je zaključio da su ovim postupkom spomenuti alkari željeli u "jednu čisto privatnu i lokalnu instituciju" kao što je Alkarsko društvo uvući predstavnike vlasti i vojske. Konačno se vojska ogradila od svega, a vojnim osobama zabranjeno je biti na alci. Pitanje isticanja hrvatske zastave na natjecanju i držanja govora Vice Grabovca prepušteno je odluci samih alkara.

Dr. Smolić je u vezi s predstojećim alkarskim natjecanjem pokušavao naći "kompromisno rješenje" da se barem u nekoj mjeri udovolji "zahtjevima naroda", a da se istovremeno očuva red i mir. Predstavnici HSS-a nisu odmah znali da se vojska ogradila od alkarskog natjecanja, te su 15. kolovoza zaključili da se "svim pristašama naredi strogi mir i red". Dr. Smolić je i od vodstva HSS-a u Splitu također dobio potporu da pristalice HSS-a za vrijeme alke zadrže mir. Predsjednici seoskih izbornih organizacija HSS-a o

[14] PAM, OAK, kut. 3., Pismo dr. Ive Smolića upućeno ministru Korošču, Sinj, 20. kolovoza 1935.

[15] PAM, OAK, kut. 3., Izvještaj dr. Ivana Smolića iz Sinja povodom nesretnog slučaja od 18/8 1935. upućen Sreskom načelstvu Sinj, za g. Tecilazića, izaslanika Kraljevske banske uprave, Sinj, 19. kolovoza 1935.

[16] Za biografiju brigadnoga generala Milenka Varjačića vidjeti: Mile S. BJELAJAC, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918.-1941., Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Beograd 2004., 297.-298.

ovome su trebali obavijestiti svoje pristalice. Izrađeno je 500 letaka koji su razaslani po selima sinjskog kraja.[17] U spomenutom letku navedeno je:

"Prema uputama najstrože je zabranjena svaka demonstracija dne 18/8 1935 prigodom Alke. Ova zabrana najstrože veže svakog člana hrvatskog narodnog pokreta. Svaki onaj koji bi napravio ispad ne smatra se našim članom. Sramotno je da se pokrivaju vojskom i upravnom vlastima oni, koji su se ogriješili o hrvatski narod, a naša javna osuda već će se čuti. Stoga se naredjuje potpuni mir i red. Okititi kuće hrvatskim zastavama".[18]

Sličnog sadržaja bio je i plakat koji su potpisali Krce i Smolić i koji je istaknut na Trgu kralja Tomislava u Sinju.[19]

Tek ujutro 18. kolovoza predstavnici HSS-a saznali su da vojska neće sudjelovati na alkarskom natjecanju. Nakon toga su neki od njih samovoljno, "bez ovlaštenja vodstva" HSS-a, odlučili istaknuti hrvatsku zastavu, očito na trkalištu gdje je trebala biti održana alka. Unatoč prijedlozima da Grabovac ne drži govor i da ga zamijeni netko prihvatljiviji, to ipak nije učinjeno. Smolić je naglasio i "sa svim najsvetijim se kunem", da okupljeni nisu protestirali protiv sadržaja govora Grabovca, nego isključivo "radi osobe govornika". Tijekom održavanja natjecanja Smolić je obilazio okupljene i ponovno ih upozoravao da zadrže mir. Natjecanje je zaista i prošlo u miru, okupljeni su bili zadovoljni jer je istaknuta hrvatska zastava: "Vladao je jedinstven mir i sve zastave jugoslavenske pored hrvatske mirno su vijale."[20]

Sve se ovo izmijenilo kada je Grabovac krenuo držati govor, pri čemu je bio osiguran gustim kordonom žandara. Iz ovoga se, smatrao je Smolić, moglo zaključiti da su vlasti bile obaviještene da prema Grabovcu vlada opće nezadovoljstvo. Čim je Grabovac počeo govoriti, začuli su se "poklici sa palaka od inteligencije", tako da se govor i nije mogao čuti. Na poklike "Živio Dr. Maček" prvi je odgovorio alkarski momak Ante Pavić iz Sinja, koji je vikao: "Dolje Maček i dolje Hrvatska", a zatim je Pavić svojom puškom udario jednog seljaka. Ovo je, prema mišljenju Smolića "mase razjario", jer je bilo "ili ludo ili zlobno" u takvoj situaciji vrijeđati Mačeka, posebno zato jer okupljena masa svojim poklicima nije vrijeđala nikoga. Alkar Frano Grabovac, koji je bio na svome konju, izvadio je revolver, a zatim je krenula žandarmerija s "bodežima na puškama i nastupila je strahovito bezobzirno". Smolić je stekao dojam da su svi "ti podredjeni organi upravo mržnjom

[17] PAM, OAK, kut. 3., Izvještaj dr. Ivana Smolića iz Sinja povodom nesretnog slučaja od 18/8 1935. upućen Sreskom načelstvu Sinj, za g. Tecilazića, izaslanika Kraljevske banske uprave, Sinj, 19. kolovoza 1935.

[18] PAM, OAK, kut. 3., "Pristašama dra Mačeka", Sinj, 17/8 1935, Kot. izb. organizacija HSS. Prijepis letka.

[19] PAM, OAK, kut. 3., "Prepis javne objave koja je bila izvješena kroz dva dana (17 i 18/8 1935) na Trgu Kralja Tomislava u Sinju veličine 90x70 cm od prilike".

[20] PAM, OAK, kut. 3., Izvještaj dr. Ivana Smolića iz Sinja povodom nesretnog slučaja od 18/8 1935. upućen Sreskom načelstvu Sinj, za g. Tecilazića, izaslanika Kraljevske banske uprave, Sinj, 19. kolovoza 1935.

zadojeni prema narodu". Smolić je čuo kako je žandarima naređeno "nož na pušku i bodi". Jedan žandar je jednog starca "udario kundakom takvom snagom u prsa", da je on pao i "udario glavom u pločnik". Drugi žandar, slovenske nacionalnosti, popeo se preko zida koji ograđuje vrt franjevačkog sjemeništa od alkarskog trkališta, a zatim je navodno namjeravao pucati na nekoliko osoba koje su se u vrt sklonile nakon što su žandari "sa nataknutim bajonetima navalili na mirni svijet, koji je silazio sa tribina" s kojih je pratio alkarsko natjecanje. Taj žandar navodno je "otvorio pušku, ubacio metkove, podigao za ciljanje u svijet, koji se okamenio". Tek tada on je "uvidio svoj nepropisan postupak", te je spustio pušku.[21]

Alkari su ipak mirno i neometano otišli svojim kućama, a Smolić je krenuo na glavni trg da uputi okupljenu masu kućama, u čemu je dijelom i uspio. No, okupljeni su bili "do bijesa" razjareni postupkom žandara i posebno držanjem alkarskog momka Ante Pavića, koji je puškom opet nasrnuo na seljake. Tada su žandari ispalili pet metaka, i tom prilikom pogođen je "iz neposredne blizine" u glavu i poginuo Nikola Šipić. Smolić je prema prikupljenim podacima naveo da ubijeni Šipić nije sudjelovao u demonstracijama, a bio je poznat kao mirna osoba. Smolić je "saznao" i to da je žandar koji je ubio Šipića izjavio "da će sve poubijati, da on malo govori, ali da mnogo radi". Prema mišljenju Smolića, Šipić je "pao mrtav uslijed zločinačkog i protuzakonitog postupka žandarma".[22]

Smolić je vlastima dostavio i podatke o ostalima stradalima tijekom nereda, dodajući da to nije potpuni broj, jer je bilo i "mnogih drugih" ranjenih. Puščanom paljbom usmrćen je spomenuti Nikola Šipić iz Goručice, a ranjen "kroz lijevu mišicu" Pavao Romac iz Glavica. Osim toga, žandari su kundacima svojih pušaka ili bajunetama "udarili" ili "ranili" osam osoba, a jednu osobu udario je na alkarskom trkalištu alkarski momak Ante Pavić. Još jednu osobu "ranila" je 19. kolovoza "vojna patrola".[23]

Smolić je smatrao da su "agresivne mjere" bile potpuno nepotrebne, te je njegov "lični utisak" bio da su žandari "bijesno navaljivali" samo zato što se "manifestiralo Dru Mačeku i Hrvatskoj". Grubost žandara samo je raspirila nerede. Vicu Grabovca trebalo je spriječiti u držanju govora. Prema mišljenju Smolića upravo taj govor, uz izazivačko držanje alkarskog momka Ante Pavića i oštri postupci žandara isključivi su razlozi cjelokupnog incidenta. Umjesto da se štiti narod, državni aparat stao je na stranu "ono par ljudi" iz Alkarskog društva i njihovih ambicija, odnosno želje da isprovociraju narod i tako, kao pristalice "propalog režima Jevtićevog", ponovno dođu do izražaja. Narod nije bio protiv vlasti, države ili vojske, jer je istog dana kada je održano alkarsko natjecanje održan i aeromiting na kojem je bila prisutna voj-

[21] *Isto*.

[22] *Isto*.

[23] PAM, OAK, kut. 3., Dopuna izvještaja dr. Ivana Smolića od 19/8 1935. upućena gospodinu Ljubi Tecilaziću, izaslaniku Banske uprave, Sinj, 19. kolovoza 1935.

ska i puno "seljačkog naroda", ali nije bilo nikakvih incidenata ili negativnih uzvika. Osim toga, tijekom nereda nitko nije bio uhićen, niti je bilo pokušaja uhićenja, a vlasti bi to sigurno učinile, smatrao je Smolić, da je među narodom uistinu bilo odgovornih za nerede.[24]

Vidljivo je da su vlasti i HSS na potpuno suprotan način interpretirali nerede na Sinjskoj alci. U vezi s time treba obratiti pažnju na postupanje žandarmerije.[25] Prema službenim izvješćima žandari su demonstrante prvo zadržali uspostavljajući kordon ("držeći se za ruke"), nakon toga su na puške postavili bajunete i odbacili masu, da bi nakon toga bili izloženi kamenovanju. U navodno još žešćim neredima nakon završetka alkarskog natjecanja žandari su opet kamenovani, a netko je na njih navodno pucao i iz pištolja. Tek tada otvorena je paljba, pri čemu su tri metka navodno ispaljena u zrak, a tek dva u masu, pri čemu je jedna osoba poginula, a druga ranjena. Zakon o žandarmeriji Kraljevine Jugoslavije iz 1930. u članku 24. definirao je kada žandari mogu upotrijebiti oružje. Oni su to trebali učiniti samo kada ne postoji drugi način da se "odbije od sebe ili drugog lica upravljeni udar", odnosno kada je potrebno svladati žandaru pruženi otpor. Pri korištenju oružja trebalo je "čuvati ljudski život koliko je to god moguće", a ako prilike to dopuštaju trebalo je upotrijebiti manje opasno oružje, odnosno "nož" (pretpostavljam da se misli na bajunetu) ili sablju. Pri upotrebi oružja trebalo je "naročito paziti" da ne "trpe štetu nevina lica". O upotrebi oružja trebalo je provesti istragu, kojom je trebalo utvrditi je li oružje upotrijebljeno u skladu sa zakonom.[26] Ako se uzmu u obzir podaci iz službenih izvora o neredima na Sinjskoj alci i usporede s odredbama Zakona o žandarmeriji, može se zaključiti da su žandari tijekom tih nereda djelovali u skladu sa zakonom. No, predstavnici HSS-a ovo su u potpunosti odbacivali, smatrajući da je postupak žandara bio brutalan i u potpunosti neprimjeren.

Neposredno nakon nereda na Sinjskoj alci ministar Korošec naredio je da generalni inspektor unutarnje uprave Aleksandar Kuzmanović odmah otputuje u Sinj "radi izviđanja koji su uzroci ovim neredima" i tko za njih snosi odgovornost. Kuzmanović je također trebao utvrditi jesu li žandari opravdano upotrijebili oružje i je li bilo potrebno "pozivanje vojske za vaspostavljanje reda i mira".[27] Osim Kuzmanovića, kao predstavnika MUP-a, u istrazi su trebali sudjelovati žandarmerijski pukovnik Belizar Lazari, komandant Primorskoga žandarmerijskog puka, kao predstavnik Komande žan-

[24] PAM, OAK, kut. 3., Izvještaj dr. Ivana Smolića iz Sinja povodom nesretnog slučaja od 18/8 1935. upućen Sreskom načelstvu Sinj, za g. Tecilazića, izaslanika Kraljevske banske uprave, Sinj, 19. kolovoza 1935.

[25] Žandarmerija je bila u sastavu vojske jugoslavenske države, a njezina zadaća bilo je održavanje javnog reda i mira. O njezinu ustroju i djelovanju vidjeti: B. JANJATOVIĆ, n. dj., 18.; Vladan JOVANOVIĆ, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929., Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*, Beograd 2002., 86.-94.; Krunoslav MIKULAN, *Povijest policije u Hrvatskoj (Knjiga 1: Od začetaka do 1941.)*, Varaždinske Toplice 2003., 303.-305.

[26] *Zakon o žandarmeriji, Zbirka Službenog glasnika*, Sv. XXXIX., Split 1930., 9.

[27] PAM, OAK, kut. 3., Nedatirano naređenje ministra unutrašnjih poslova.

darmerije i političko-upravni sekretar Ljubomir Tecilazić kao predstavnik Primorske banovine.[28] Na žalost, ne raspolažem podacima o rezultatima ove službene istrage.

No, kako je naglašeno, vlada Milana Stojadinovića započela je svoje djelovanje s namjerom da ublaži razinu državne represije iz prethodnog razdoblja Šestosiječanjske diktature.[29] I neposredno prije formiranja Stojadinovićeve vlade, odnosno 3. lipnja 1935., Komanda žandarmerije zaključila je da žandari često "intervenišu" na licu mjesta zbog pjevanja "hrvatskih pesama" i isticanja "plemenskih zastava". U nekim slučajevima žandarmerijske patrole nailazile su na "veselo društvo" koje pjeva "hrvatske pesme", pa je patrola okupljene rastjerala, a "pojedince i hapsila". Takve pretjerane postupke koristili su "separatistički elementi" da bi širili "propagandu protiv režima i vlasti", a u takvim incidentima žandarima je pružan i otpor. Zato je Komanda žandarmerije naredila da ubuduće žandari izvide ima li pjevanje hrvatskih pjesama "separatistički karakter ili ne", odnosno koji je "pravi uzrok" isticanja plemenskih zastava. Ni u kojem slučaju žandari na ovakve pojave nisu više smjeli intervenirati na licu mjesta, jer to izaziva "još teže posledice", nego je nakon istrage o ovakvim događajima žandarmerija trebala to prijaviti "nadležnoj vlasti".[30]

Anton Korošec, kao jednu od prvih mjera nakon preuzimanja dužnosti ministra unutarnjih poslova u Stojadinovićevoj vladi, 25. lipnja 1935. zaključio je da se žandarmerija i policija učestalo koriste vatrenim oružjem. Zato su predstavnici civilnih i policijskih vlasti trebali osobno rukovoditi eventualnom djelovanju žandara i pri tome "zakonitim i taktičnim rukovodstvom" sprječavati do "krajnih granica mogućnosti" svaku upotrebu oružja prema građanima. Zaključeno je da netaktično i samovoljno postupanje predstavnika vlasti može stvoriti okolnosti "koje narod dovode u položaj da čini otpor organima vlasti" i zato će predstavnici vlasti koji se u tom smislu neprimjereno ponašaju biti pozvani na odgovornost. U vezi s ovime Komanda žandarmerije navela je da nakon što se žandari koriste oružjem treba "objektivnim izviđajem" utvrditi je li se upotreba oružja mogla izbjeći "pravilnim preventivnim postupcima".[31] Nekoliko dana kasnije, 29. lipnja 1935., Komanda žandarmerije je zaključila da su žandari u posljednje vrijeme učestalo upotrebljavali oružje prilikom održavanja reda pri "crkvenih slava i skupova naroda". Zato je naređeno da se u takvim slučajevima žandarmerijske patrole "ne mešaju među narod", nego da se drže "po strani na zaklonjenim mestima", ne upuštajući se u "posredovanje prilikom svađa i manjih nereda". Ponovno je istaknuto da se ne intervenira na "licu mesta"

[28] PAM, OAK, kut. 3., "Izveštaj", neoznačen i nedatiran.

[29] T. STOJKOV, n. dj., 41.-42.

[30] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. br. 2015, 3 juna 1935 god. u Beogradu, Pevanje hrvatskih pesama i isticanje plemenskih zastava i postupak žandarma.

[31] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. br. 2319, 26 juna 1935 god. u Beogradu, Upotrebu oružja izbegavati do krajnjih granica.

zbog "pevanja plemenskih pesama i isticanja plemenskih zastava", nego da se u tim slučajevima postupa kako je predviđeno prethodno spomenutom naredbom od 3. lipnja 1935. Korištenje oružja, ponovno je istaknuto, trebalo je izbjegavati "do krajnjih granica", odnosno moglo ga se upotrijebiti samo u slučajevima "životne opasnosti".[32] Već 1. srpnja 1935. Komanda žandarmerije ponovno je zaključila da je bilo slučajeva da "provokatori na slavama i skupovima namerno izazivaju nerede i tuče", kako bi izazvali intervenciju žandara, koji su zatim uvučeni u sukob ili izloženi izazivanjima. Opet je naglašeno da žandari ne smiju nasjedati "ovakvim smicalicama" i da interveniraju samo kada je to nužno, pri čemu su trebali biti "oprezni i obazrivi", izbjegavajući korištenje oružja.[33]

Uz ovo, ministar Korošec je 26. lipnja 1935. zaključio da se pojedini predstavnici izvršnih vlasti, žandari i policajci, nedolično ponašaju, odnosno prilikom djelovanja maltretiraju i zlostavljaju građane. Predstavnici vlasti trebali bi djelovati na način da se jasno vidi da je u pitanju "samo izvršenje zakona", a ne "samovolja, inat, osveta i tome slično". Iako su Ministarstvo unutarnjih poslova i Komanda žandarmerije i prethodno izdavali naređenja i upute koje su trebale suzbiti nezakonite postupke predstavnika vlasti, do takvih je slučajeva i dalje dolazilo. Zato je ministar Korošec zatražio da banske uprave djeluju kako je predviđeno zakonima i pravilima koji "odgovaraju dobrom ugledu državne uprave" i "dostojanstvu samih građana prema kojima se postupak vrši". U vezi s ovime Komanda žandarmerije uputila je podređene žandarmerijske pukove da djeluju u skladu s naredbama koje su izdane 12. lipnja i 25. studenog 1931. i 18. travnja 1933. godine.[34] U naredbi Komande žandarmerije od 12. lipnja 1931. među ostalim se navodi:

"Zlostave građana po žandarmima u službi, dokaz su neumešnosti i nemoći da žandarmi postignu uspehe na zakonom propisani način, što znači da nisu dorasli svome pozivu, ili je to: osornost, obest, drskost, lična mržnja i napito stanje".[35]

Zaključeno je da žandarmerija ne smije od građana biti promatrana kao "organizovana trupa za vršenje nasilja", čemu povoda daju slučajevi samovolje i zlostavljanja koje vrše neki žandari. Naprotiv, ona mora uživati "nepodeljen ugled i poštovanje svih građana". Zato je Komanda žandarmerije naredila intenzivnije provođenje istraga u slučajevima žandara koji su postupali nezakonito, iako su takve istrage provođene i prije. Nakon istrage trebalo je nesavjesne žandare kazniti i otpustiti iz službe. Osim toga, žandarmerijske "starešine" trebale su odgojnim mjerama utjecati na žandare i na taj ih

[32] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. Br. 2376, 29. juna 1935. god. u Beogradu, Upotrebe oružja izbegavati.

[33] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. Br. 2399, 1 jula 1935 godine u Beogradu.

[34] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. br. 2338, 27 juna 1935 god. u Beogradu, Nekorektan postupak žandarma prema narodu suzbijati.

[35] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. Br. 1598, 12 juna 1931 god. u Beogradu, Naređenje za suzbijanje zlostava građana od strane žandarma.

način odvratiti od nepropisnih i nezakonitih postupaka.[36] No, 25. studenog 1931. Komanda žandarmerije morala je zaključiti da se njezino naređenje od 12. lipnja ne poštuje, jer i dalje ima slučajeva da žandari zlostavljaju građane. Zato su se komandanti žandarmerijskih pukova trebali osobno uključiti u sprečavanje nezakonitih postupaka žandara, a žandare koji su zlostavljali i tukli građane trebalo je otpustiti iz službe.[37] Komanda žandarmerije je 18. travnja 1933. izdala novu naredbu koja se vezala na onu od 12. lipnja 1931. U njoj se navodi da su, i uz sve prethodno izdane naredbe, u posljednje vrijeme učestale žalbe "privatnih lica" protiv nezakonitih i nasilnih postupaka nekih žandara. Osim toga i upravne vlasti žale se na samovolju žandara, koji djeluju na svoju ruku, bez odobrenja odnosno suprotno zahtjevima predstavnika vlasti. Naveden je primjer kotara Benkovac u kojem su žandari šikanirali nevine osobe pod sumnjom da one imaju veze s ustaškom organizacijom, odnosno neke žandarmerijske "starešine" polazili su od netočne pretpostavke da je svaki istaknutiji "pristaša bivše H.S.S. ne samo naklonjen separatizmu, već da ima i direktne veze sa ustaškom organizacijom". Takvim postupcima izazvan je nemir i kod "patriotski raspoloženog dela Hrvata", a i "elementi koji samo inkliniraju separatizmu" mogu takvim postupcima biti otjerani u "neprijateljski tabor". Zato je Komanda žandarmerije još jednom naredila:

"Da se najenergičnije stane na put maltretiranju i zlostavljanju građana od strane žandarmerije i da sve starešine ulože sve svoje sile da se u buduće potpuno spreče i onemoguće tuče i zlostava građana od strane žandarma".[38]

U skladu s ovime i dalje je trebalo strogo kažnjavati i otpuštati iz službe žandare kojima se "najobjektivnijom istragom" dokaže da su tukli i zlostavljali građane.[39]

Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da je i u razdoblju Šestosiječanjske diktature Komanda žandarmerije poduzimala mjere kako bi se spriječili nezakoniti i grubi postupci žandara, a suzdržano postupanje žandara zahtijevao je, neposredno nakon preuzimanja dužnosti u Stojadinovićevoj vladi, i ministar unutarnjih poslova Korošec. Iz ovoga bi se moglo pretpostaviti da je postupak žandara tijekom nereda na Sinjskoj alci ipak bio suzdržan, ili barem suzdržaniji nego u prethodnom razdoblju Šestosiječanjske diktature.

Početkom veljače 1936. komandant žandarmerije, divizijski general Jovan Naumović,[40] izvršio je obilazak Primorskoga žandarmerijskog puka. Tom

---

[36] *Isto*.

[37] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. Br. 3515, 25. novembra 1931. god. u Beogradu.

[38] PAM, OAK, kut. 3., Komanda žandarmerije, Pov. J. B. Br. 1279, 18 aprila 1933 godine u Beogradu, Nekorektno postupanje organa žandarmerije.

[39] *Isto*.

[40] Za biografske podatke o divizijskom generalu Jovanu Naumoviću vidjeti: M. S. BJELAJAC, n. dj., 223.

prilikom razgovarao je i sa žandarmerijskim potpukovnikom Rajakovićem, koji je u kolovozu prethodne godine bio nazočan Sinjskoj alci, kada su ga demonstranti pogodili kamenom u glavu.[41] Naumović mu je rekao: "Vi ste g. Rajakoviću krivi za događaje u Sinju". Kada ga je potpukovnik pitao u čemu je njegova krivnja za te događaje, Naumović mu je odgovorio da je tada "trebalo da padne 50 glava pa bi bio red i mir". Također se tom prilikom jedan žandarmerijski kaplar, koji je prethodno napao jednog katoličkog svećenika, požalio generalu Naumoviću "na strogu disciplinu koja se prema njemu vrši". Komandant puka, žandarmerijski pukovnik Belizar Lazari, rekao je generalu Naumoviću da je taj kaplar "jedan vrlo neuredan i nedisciplinovan službenik, koji odgovara za napred navedeni napad". Na to mu je Naumović navodno odgovorio: "ostavite g. pukovniče to je naše moravsko dete".[42] Iz ovoga bi se moglo zaključiti da su postupanje žandara tijekom nereda na Sinjskoj alci, koji su predstavnici sinjskog HSS-a opisivali u najcrnjim tonovima, neki drugi, poput divizijskoga generala Naumovića, smatrali preblagim i nedovoljno odlučnim!

Osim toga, kada je riječ o HSS-ovim interpretacijama nereda na Sinjskoj alci upućenim predstavnicima vlasti, ne može se izbjeći dojam da se njima nije željela isključivo utvrditi odgovornost za žrtve koje su tada pale, nego i da je riječ o pokušaju sinjskih HSS-ovaca da te događaje iskoriste za politički obračun s pristalicama "prethodnih režima", odnosno onima koji su podržavali vladu Bogoljuba Jevtića, a kao predstavnik ove skupine istican je alkarski vojvoda Grabovac. HSS-ovci su također oštro kritizirali djelovanje žandarmerije, istovremeno neprestano ističući vlastito opredjeljenje prema nenasilnom razrješavanju sukoba. Pri tome su zanemarivali i umanjivali nasilne postupke demonstranata, odnosno, kako su kasnije tvrdili predstavnici HSS-a, na žandare je poletjelo tek "nekoliko kamenica u čistoj samoobrani", iako je kamenjem pogođeno i povrijeđeno nekoliko žandara.

Ministar Korošec i iz drugih izvora je primao podatke o neredima tijekom održavanja Sinjske alke. Čehoslovački konzul u Splitu 21. kolovoza 1935. iznio je svoje viđenje o neredima na alci, na kojoj je bio prisutan. On je smatrao da je "radićevsko" vodstvo "umirivalo narod". Župnik fra Leonardo Bajić prethodno je upozorio kotarskog načelnika u Sinju da ima podatke da će seljaci na alci demonstrirati protiv "glavnog alkarskog govornika" Vice Grabovca zato jer je on "slavio" i austrijskog cara Franju Josipa i bivšeg predsjednika vlade Jevtića i "bio u svim strankama". Kada je do demonstracija došlo, žandarmerijski oficir je "izgubio nerve" i "nepotrebno dao navaliti na narod hladnim oružjem". Nakon toga narod je obasuo žandare kame-

[41] Na žalost, ne mogu točno utvrditi prezime spomenutoga žandarmerijskog potpukovnika. U izvoru kojim se koristim na početku rada spominje ga se kao "Rajkovića", a na ovom mjestu kao "Rajakovića".

[42] PAM, OAK, kut. 3., Kraljevina Jugoslavija, Ministar unutrašnjih poslova, Beograd, 17 aprila 1936 godine. Upućeno: Armijskom đeneralu G-nu Ljubomiru Mariću, Ministru vojske i mornarice, Beograd.

njem, "uvjeren" da žandari neće pucati. No, kao odgovor na kamenovanje žandari su na demonstrante otvorili paljbu.[43] Korošecu je o neredima u Sinju pisao i splitsko-makarski biskup Kvirin Klement Bonefačić. On je smatrao da je uzrok nereda činjenica da u Alkarsko društvo nije u svoje članstvo željelo primiti neke osobe iz "opozicije", pri čemu je biskup Bonefačić očito mislio na članove HSS-a. "Opozicija" je ovo zamjerila alkarskom vojvodi Grabovcu.[44]

Moglo bi se zaključiti da nam ovakve interpretacije nereda na alci daju ponešto umjereniju, manje pristranu sliku toga događaja. HSS-ovci su možda željeli izbjeći nerede, ali je atmosfera neprijateljstva prema vojvodi Grabovcu na kraju ipak prevladala. Moguće je da su demonstranti smatrali da im je u novim okolnostima oživljavanja političkog života, koji je dopustila Stojadinovićeva vlada, bilo dopušteno da manifestiraju, pa i da se upuste u sukob sa žandarmerijom. No, žandari su na kamenovanje na kraju ipak odgovorili paljbom, što i jest bilo u skladu sa Zakonom o žandarmeriji.

U vezi s neredima na Sinjskoj alci Upravno odjeljenje Primorske banovine skrenulo je Ministarstvu unutarnjih poslova pažnju da su takvi događaji učestali. Zato je Ministarstvo zamoljeno da "hitno preduzme shodne mere i izda potrebna uputstva i naređenja", jer ako se i dalje "bude popuštalo" doći će do "vrlo loših i štetnih" posljedica.[45] Zbilja, već 20. kolovoza 1935. ministar Korošec obavijestio je sve banske uprave da se rad Stojadinovićeve vlade "odmah blagotvorno osetio" u društvenom i političkom životu. No, vlada neće dopustiti slabljenje autoriteta države i taj će autoritet, ako je potrebno, braniti odlučnim mjerama. Korošec je također istaknuo da treba djelovati na suzbijanju vjerskih i "plemenskih" netrpeljivosti, ali se pri tome treba postupati u skladu sa zakonom i pri tome čuvati autoritet državnih vlasti.[46]

Krajem studenoga 1935. ban Primorske banovine Josip Jablanović uputio je izvješće ministru Koroščcu. Jablanović je zaključio da je popustljivijom politikom Stojadinovićeve vlade nastupio "prvi period oduška u znaku političke slobode", te je razumljivo da je to razdoblje obilježeno "bučnijim, strastvenijim i ekstremnijim" oblicima ponašanja. Vlasti su računale da će s vremenom "ovo stanje afekta popustiti". U tom smislu težilo se izbjegavanju sukoba građana i "organa bezbednosti", posebno onih u kojima bi korištenjem vatrenog oružja došlo do "prolevanja krvi". U tom smislu djelovala je i Komanda žandarmerije koja je "u prvo vreme" dala upute žandarima da izbjegavaju sukobe i korištenje vatrenog oružja. Jablanović je priznao da je sve to dovelo do "teških ispada protivu reda i mira i na štetu autoriteta vla-

[43] PAM, OAK, kut. 3., Konsul Republiky Československé, Split (Yougoslavie) 21. 8. 1935.

[44] PAM, OAK, kut. 3., Pismo dr. Kvirina Klem. Bonefačića, biskupa splitsko-makarskog, upućeno ministru [Antonu Koroščcu].

[45] PAM, OAK, kut. 3., Telefonski izvještaj načelnika Upravnog odjeljenja Kraljevske banske uprave Primorske banovine upućen u "20 i 10 časova" Odjeljenju za državnu zaštitu MUP-a Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 18. avgusta 1935.

[46] T. STOJKOV, n. dj., 67.-68.

sti". No, kako je zaključio Jablanović, takvo stanje je sada "znatno izmenjeno i popravljeno". Tijekom listopada 1935. političke prilike razvijale su se s "većom mirnoćom i bez one nervoze" koja je bila prisutna u prethodnim mjesecima, kada je nakon skupštinskih izbora od 5. svibnja postojalo stanje "zaoštrenosti i uzbugjenosti duhova". Broj "političkih delikata" na području Primorske banovine je tijekom listopada 1935. pao za 45 do 50% u odnosu na broj takvih delikata u prethodna tri mjeseca.[47]

U istom izvješću Jablanović se osvrnuo na tvrdnje koje su stizale iz vojnih krugova da HSS-ovci i "separatistički vaspitana" hrvatska masa u Primorskoj banovini razvijaju pokret koji teži stvaranju samostalne hrvatske države. Jablanović je priznao da među HSS-ovima ima elemenata koji promiču i stvaranje samostalne Hrvatske, ali službeno je stajalište vodećih predstavnika "pokreta Dr. Mačeka" da treba izvršiti federativni preustroj Jugoslavije u kojoj bi bila priznata hrvatska nacionalna posebnost. U tom smislu HSS-ovci se ograđuju od onih koji kliču "samostalnoj Hrvatskoj državi, republici" i ustaškom vođi Anti Paveliću. Jablanović je odbacio i tvrdnju da "pristalice Dr. Mačeka" stoje u "stavu neprijateljstva ili pasivnosti prema svima manifestacijama jugoslovenske misli". Istina je, zaključio je Jablanović, da su Mačekove pristalice dosljedne u nepriznavanju postojanja "jugoslovenskoga naroda". Ipak, prilikom državnog praznika kraljevog rođendana i "pristalice pokreta Dr. Mačeka" u velikoj većini izvršili su lojalno svoju građansku dužnost i istaknuli jugoslavenske zastave. Također, na godišnjicu smrti kralja Aleksandra većina njih istaknula je crne zastave. Jablanović je zaključio da je "80 % hrvatskog katoličkog pučanstva" Primorske banovine "u redovima hrvatskoga pokreta Dr. Mačeka". Jablanović je naveo da vodeći predstavnici Mačekova pokreta odbacuju optužbe o separatističkom djelovanju. No, također je zaključio da se u širokoj masi hrvatskoga narodnog pokreta parola o "slobodnoj Hrvatskoj" može "maglovito" shvatiti kao "nagoveštanje neke nezavisne države", a to među Hrvatima jača otuđenost od jugoslavenske države. Ovakvom stanju moglo bi se stati na put "represivnim merama", odnosno proglašavanjem cijeloga hrvatskog pokreta nezakonitim. No, zaključio je Jablanović, "prošlost", pri čemu je očito mislio na razdoblje Šestosiječanjske diktature, poučila je da represivne mjere imaju negativan učinak. Izlaz iz takvog stanja Jablanović je vidio u decentralizaciji države, povećanju zakonitosti, unapređenju državne uprave i njezinoj većoj brizi za građane. Trebalo je što prije izaći iz postojećeg stanja neizvjesnosti, izvući hrvatski pokret iz njegove "mističnosti" i dovesti narod u položaj odgovornosti, odnosno rješenja "hrvatskoga pitanja u skladu sa neprikosnovenim postulatima državne celine". Tek tada će u hrvatskim masama biti eliminirano ono što se može označiti kao "razorno i antidržavno".[48]

[47] PAM, OAK, kut. 3., Izvještaj bana Primorske banovine Josipa Jablanovića upućen ministru unutrašnjih poslova Dr. Antonu Koroščcu, Split, 21. novembra 1935.

[48] *Isto*.

U vezi s neredima do kojih je došlo na Sinjskoj alci u kolovozu 1935. moglo bi se zaključiti da je manje važno tko je konkretno bio odgovoran za njihovo izbijanje, kao i za žrtve do kojih je tom prilikom došlo. Takvi su incidenti ionako imali dublje uzroke, koji su ležali u unutarnjoj političkoj nestabilnosti Kraljevine Jugoslavije i neriješenim međunacionalnim odnosima.

SUMMARY

RIOTS AT SINJ *ALKA* COMPETITION IN AUGUST OF 1935

The article is based on archival sources and deals with riots that took place during and after the *Alka* competition in Sinj in August of 1935. During the riots gendarmes and civilians who supported Croatian Peasant Party clashed. Several persons were injured and gendarmes shot to death one civilian. The article presents various interpretations concerning the responsibility for the riots and it also gives some information concerning the political relations in Sinj at the time when riots occurred. The article also shows what procedure Yugoslav gendarmes used in suppression of riots.

Key words: Sinj, *Alka* competition, Croatian Peasant Party, Gendarmerie, Kingdom of Yugoslavia